

Савіщенко Вікторія Миколаївна
декан юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Оскільки рівень освіченості й культури суспільства визначає політичну, економічну та наукову потужність держави, освіта в широкому розумінні має стратегічне значення для розбудови демократичної правової України. Важливим аспектом інноваційного розвитку суспільства є створення умов для навчання впродовж життя. Проблема освіти дорослих у всій її повноті стала актуальною для системи вищої освіти України у зв'язку з вимогами сучасного етапу розвитку суспільства, чітко вираженими в Законі України «Про вищу освіту», Рекомендаціях 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18.12.2006, Указі Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 № 344/2013. Цільова установка на забезпечення якості вищої освіти, її інтеграції в європейське й світове освітнє співтовариство стає орієнтиром розробки правових основ професійної освіти дорослих.

Окремі історико-філософські, культурологічні, політичні, соціально-економічні, правові аспекти розвитку, значення освіти для дорослих досить детально висвітлювали М.І. Ануфрієв, В.М. Бехтерев, О.М. Бандурка, Ю.К. Бабанський, О.А. Грішнова, І.В. Зайченко, Б.Т. Лихачев, Д.М. Освянко, Т.І. Сущенко, Ж.Т. Тощенко, О.Н. Ярмиш та ін. Незважаючи на кількість публікацій, що зростає, присвячених удосконаленню освіти, бракує праць із системним розглядом адміністративно-правового забезпечення освіти дорослих. Водночас аналіз теоретичних напрацювань учених, стан педагогічної практики, нові вимоги до професійної підготовки фахівців в умовах інноваційного розвитку суспільства й наявність певних суперечностей у цій сфері засвідчили необхідність удосконалення системи освіти дорослих.

Освіта є одним із чинників, що формує інтелект суспільства й так впливає на формування поведінки не лише окремих індивідів, а й соціуму загалом; здійснює підготовку кадрового потенціалу практично для всіх сфер виробництва, що визначає поведінку індивідів на фаховому рівні; провадить виховну політику через систему інституційних структур, формуючи при цьому певний соціокультурний простір як окремих індивідів, так і соціальних груп, суспільства загалом. Державна цінність освіти аксіоматична. Добре відомо, що економічний, інтелектуальний і духовно-моральний потенціал кожної держави безпосередньо залежить від стану справ в освітянській сфері, можливостей її прогресивного розвитку. Історія післявоєнного розвитку країн світу, конкретний досвід США, Німеччини, Південної Кореї, Японії дають змогу зробити висновок, що пріоритетне становище освіти є не наслідком добробуту держави, а його причиною. Відповідно до визнаної в усьому розвиненому світі концепції «людського капіталу», освіта розцінюється як ключовий чинник економічного зростання, як наріжний камінь соціального добробуту. Практичний досвід, аналіз теоретичної педагогічної спадщини провідних українських педагогів надали можливість дійти остаточного висновку, що освіта в механізмі державного будівництва є найважливішою умовою прогресивного соціального та культурного розвитку суспільства. У свою чергу, феномен держави зумовлює систему освіти й реалізації права на освіту громадян. Держава через адміністративно-правове забезпечення визначає мету, завдання, концепцію й технологію навчально-виховного процесу на кожному рівні освіти (дошкільному, загальносередньому, позашкільному, професійно-технічному, вищому). Від принципів, форм, методів і змісту навчання залежить функціональна значущість освіти, яка полягає у формуванні моделі особистості, розвитку пізнавально-перетворювальних процесів науково-технічного прогресу. Саме тому освітня система продукує суспільству певну модель особистості, яка «замовляється» державою.

Беззаперечно, освіта як соціально-правовий інститут виконує особливі функції, які відрізняють її від інших інститутів. Функція (походить від лат. *functio* – виконання, звершення) – обов'язок, коло діяльності, призначення [4, с. 553]. У теорії держави і права традиційно визначають функції держави як «... напрями діяльності держави, які виражають її сутність і соціальне призначення в галузі управління справами суспільства» [5, с. 91]; «... головні напрями її внутрішньої і зовнішньої діяльності, що виражають і конкретизують класову і загальнолюдську сутність і призначення держави в суспільстві, цілі й завдання держави по управлінню суспільством у властивих їй формах і властивими їй методами» [6, с. 42]. Р.В. Ривкіна відмічає дві функції освіти: освіта як засіб і освіта як мета, при цьому в першому випадку мається на увазі функція, що охоплює виробничо-економічну та соціальну функцію, у другому – гуманістична [7, с. 161]. В.Т. Лисовський доводить, що система освіти виконує

соціальну, професійну, гуманістичну й ідеологічну функції [8, с. 9]. А.В. Зельманов серед функцій освіти та науки називає соціальну, народногосподарську, суспільно-політичну, ідеологічну, виховну гуманістичну, функцію відтворення робочої сили, передання знань новим поколінням, соціалізації, соціального просування, підвищення кваліфікації фахівців [9, с. 37]. Структурний підхід до освіти дає змогу виділити такі функції: повчальну, виховну, управлінську, функції, спрямовані на відтворення національної культури, міжнаціональну співпрацю та вирощення єдиної регіональної культури [10, с. 60]. В окрему групу можна виділити рефлексивні функції освіти, такі, що орієнтовані на самопізнання й самовдосконалення особистості, а саме: стимулювання самоосвіти, самопідготовки, постійної спраги знань. Самоосвіта й насамперед самостійне здобуття знань, звичайно, аж ніяк не вичерпуються, не обмежуються навчальною програмою. Саме завдяки освіті здійснюється обмін знаннями, інформацією, а отже, і можливостями між верствами суспільства, між колективами, державами, людьми, так здійснюється комунікаційна функція. Також функція освіти полягає в підготовці кваліфікованих кадрів для всіх сфер економічного життя. Крім того, освіта виконує ще й виховну функцію. За допомогою освіти зберігаються культурні цінності, які передаються від одного покоління до іншого, здійснюється загальноосвітня підготовка, розширення меж професіоналізму, формування кругозору та ерудиції. Продуктивна функція освіти полягає у створенні нових ідей, технологій, форм поведінки. Отже, освіта – поліфункціональне явище.

Освіту можна зарахувати до відкритих систем, яка перебуває у взаємодії з навколишнім середовищем. Освітній процес постійно змінюється. Джерелом змін є вирішення суперечностей, зокрема, між державою та людиною, соціальними вимогами до освіченості людини, підготовленості до праці й фактичним рівнем освіти, якістю підготовки в навчальному закладі або самопідготовки. Суспільно-політичні перетворення як ніколи актуалізували проблему працевлаштування й зайнятості населення. Це, у свою чергу, наблизило вітчизняну систему освіти до реалізації педагогічної концепції «навчання через усе життя».

Перехід від ринкових відносин змусив велику кількість людей змінювати професію. Одержання базової високоякісної освіти відкрило можливість людині розвиватися, доучуватися, підвищувати або змінювати кваліфікацію для того, щоб відповідати вимогам навколишнього світу, що динамічно змінюється. Зміна концепції «освіта на все життя» принципово іншою «освіта через усе життя» зробила освітній процес безперервним, стимулювальним, таким, що постійно дає змогу оволодівати необхідними знаннями, цінностями, вміннями. Освіта для дорослих надає людині можливість не зупинятися у своєму розвитку, підвищувати професійну кваліфікацію протягом усього життя, адаптуватися до умов наукового прогресу.

Перш ніж людина зробить вибір професії, від народження відбувається багатоетапний і складний процес її духовного, інтелектуального та фізичного розвитку. Вибір професії в юнацькі роки зумовлений багатьма факторами й мотивами, серед них сімейні традиції, сформовані стійкі інтереси та розвинені здібності, бажання виконувати в суспільстві певну соціальну роль, поради батьків, друзів, престижність професії тощо. За даними дослідження, свідомий вибір майбутньої професії здійснюється лише 43%-57% студентів вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ). Проте й серед них від 5% до 10% змінюють професію на старших курсах або після закінчення навчального закладу. До цих показників варто додати відсоток осіб, котрі обрали професію ситуативно, не маючи відповідних мотивів, здібностей та інтересів. Наведені дані підтверджуються результатами аналізу вітчизняного ринку праці. Він засвідчує зростання такої негативної тенденції, як невідповідність професії профілю освіти. Таке явище досить розповсюджене серед працівників органів внутрішніх справ (до 30%), торгівлі й підприємництва (до 78%), державних службовців (до 85%). Отже, обрати професію в юнацькі роки так, щоб вона стала покликанням на все життя вдається не всім. Тому значна частина випускників вищої школи працює не за спеціальністю. Наслідки неправильного вибору професії негативні як для особистості, так і для суспільства загалом, це витрачені час та інші ресурси на навчання, зниження якості роботи, професійні помилки, відсутність натхнення й бажання творчо працювати, неуважність, безвідповідальність, вияви вчинків, несумісних із професійною етикою, постійна незадоволеність результатами професійної діяльності, порушення психічного та фізичного здоров'я людини. В умовах ринкової економіки працівники, які мають низькі показники якості роботи, не виявляють ініціативи, поповнюють кількість безробітних із вищою освітою.

Однією з причин зміни професії серед дорослого населення є втрата здоров'я, як наслідок – профнепридатність. Держава повинна забезпечити соціальний захист своїх громадян, котрі потрапили в скрутні життєві ситуації, не тільки засобом грошових компенсацій, а насамперед створенням умов для продовження повноцінного соціально значущого життя.

Проблема вибору нової професії постає не тільки перед безробітними. Нестабільна економіка змушує багатьох змінювати роботу в тридцять, сорок, п'ятдесят років. Навіть вийшовши на пенсію,

деякі розпочинають опанувати нову спеціальність. Отже, закон зміни праці діє впродовж усього життя й вимагає створення умов для навчання дорослих.

Професійне управління будь-якою установою, організацією чи підприємством передбачає стратегію розвитку трудового колективу до п'яти років. А значить, під час формування трудових ресурсів необхідно враховувати прогнозовані дані. Такий підхід дасть змогу визначати реальні потреби ринку праці. У свою чергу, освітня система повинна працювати, задовольняючи ці потреби. З метою узгодження ринку праці й освітньої сфери вважаємо за доцільне впровадити такий алгоритм взаємодії: 1) центри зайнятості населення вивчають потреби ринку праці не тільки на сьогодні, а й ті, що очікуються впродовж п'яти років; 2) на основі реальних потреб ринку праці здійснюється планування роботи освітньої галузі. Запропонований алгоритм надасть можливість ефективно взаємодіяти між собою всім учасникам механізму врегулювання трудових та освітніх відносин: абітурієнтам, роботодавцям, навчальним закладам. Отже, кількість випускників ВНЗ з тієї чи іншої спеціальності буде реально відповідати потребам ринку праці, що сприятиме ефективному використанню людських ресурсів, зменшенню невідповідності отриманої освіти обійманій посаді, безробіттю населення.

Теоретичним підґрунтям навчання дорослих є андрагогіка. Ця галузь психолого-педагогічних досліджень спрямована на вивчення проблем освіти й виховання дорослих людей. Особливого розвитку вона набула в кінці ХХ ст., коли значно розширилася сфера формальної та неформальної освіти дорослих, що потребувала спеціальних досліджень в інтересах підвищення ефективності навчального процесу, осмислення традиційної педагогічної проблематики у світлі ідей безперервної освіти.

У вітчизняній педагогічній практиці організація освіти дорослих має низку проблем: недосконалість нормативно-правової бази; бідна матеріально-технічна база, слабка фінансова підтримка; недостатньо розвинуті зв'язки між ВНЗ та ринком праці, службами зайнятості населення; недостатнє науково-методичне забезпечення навчання дорослих; майже повна відсутність педагогічних кадрів, які володіють методиками навчання дорослих людей.

Освіта дорослих стає важливою умовою соціалізації особистості. Адже освіта, яку отримала людина в молодості, не може забезпечити її знаннями, уміннями, ціннісними орієнтаціями, компетентністю на все життя. Переходячи з однієї вікової фази до іншої, людина змінюється, змінюються її інтереси, уподобання, цінності, накопичується індивідуальний досвід, з'являються нові для неї соціальні ролі. Разом із цим змінюється й соціальне середовище. Людина змушена постійно до нього пристосовуватися. Тому в дорослому віці процес соціалізації особистості не закінчується. Він триває все життя.

Важливо враховувати, що освіта дорослих – це не тільки надання допомоги тим, хто в період ранньої юності помилилися у виборі професії, а й можливість підвищити рівень професійної майстерності. У межах посад однієї професії (учитель – директор школи, лікар – керівник медичної установи, інженер – начальник цеху, економіст – директор банку) зміст праці може змінюватися досить суттєво, вимагаючи від особистості перепідготовки. Емпіричне дослідження на базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ засвідчує, що потреба керівників медичних установ, навчальних закладів, підприємств, державних службовців, працівників банківської системи тощо в отриманні другої вищої юридичної освіти швидко зростає. За останні п'ять років вона збільшилася втричі.

Отже, ринок праці потребує фахівців широкої кваліфікації, компетентних у галузі юриспруденції.

Необхідно визнати, що методика викладання, та й уся система підготовки студентів ВНЗ I–IV рівнів акредитації орієнтована на роботу з молоддю, а тому значно відрізняється від педагогічного процесу інститутів післядипломної освіти. Професор Т.І. Сущенко зазначає, що «... тут доводиться не тільки навчати, а й переучувати зрілих людей, долати опір раніше сформованим стереотипам, запроваджувати нові науково обґрунтовані інноваційні засоби, педагогічну інформацію, пробуджувати індивідуальне ставлення до неї» [12, с. 25]. Визначені Т.І. Сущенко особливості педагогічного процесу в системі післядипломної освіти надають можливість стверджувати, що врахування вікових особливостей дорослих, попередньої освіти і професійного досвіду є важливою умовою організації освітнього процесу, зумовлює зміст освіти, вибір методів, форм, засобів навчання, стилю взаємодії тощо. У такому педагогічному процесі значно зростає роль самого студента в організації навчання. Доросла людина має достатній рівень самосвідомості, життєвий досвід, розуміє мету свого навчання та шляхи реалізації отриманих знань. Дорослі студенти більш відповідальні. Вони беруть активну участь у плануванні, реалізації й корекції навчального процесу, самостійній роботі. Зазначені фактори зумовлюють високий рівень мотивації навчання дорослого, як результат – високу ефективність процесу навчання. Тому система післядипломної перепідготовки потребує максимального наближення до конкретних потреб особистості. З огляду на це освітні програми навчання дорослих повинні враховувати мету здобуття другої освіти, бути гнучкими й різноманітними. Наприклад, їх можна поділити на кар'єрні – для осіб, які, крім фахових, виконують ще й інші функції, та професійні – для тих, хто змі-

ное попередню професію. Навчання дорослих можна здійснювати в організаційних формах курсів різної тривалості, майстер-класів, консультацій, стажування й перепідготовки.

Беручи до уваги вищевикладене, варто зазначити, що роль освіти в житті всього людства важко переоцінити. Насамперед вона впливає на молодь, а також є фактичним фундаментом суспільства. Крім того, її роль відзначається в умовах утвердження соціальної та правової держави, а основні риси сучасної парадигми освіти визначено в Загальній декларації прав людини, проголошеній і затвердженій Генеральною Асамблеєю ООН. Освіта має бути спрямована на загальний розвиток людини. Це принципове положення Загальної декларації прав людини наявне майже в усіх сучасних зарубіжних програмах розвитку освіти.

Література

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556- VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. С. 2716. Ст. 2004.
2. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18.12.2006. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_975.
3. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Закон України від 25.06.2013 № 344/2013. *Офіційний вісник України*. 2013. № 50. Ст. 1783.
4. Словарь иностранных слов. 16-е изд., испр. М. : Рус. яз, 1988. 642 с.
5. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Сушицька Н.В. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 477 с.
6. Волинка К.Г. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: МАУП, 2003. 240 с.
7. Методологические проблемы системного изучения деревни / отв. ред. Т.И. Заславская, Р.В. Рыбкина. Москва, 1979. С. 161.
8. Кенкман П.О. Роль системы образования в жизненном самоопределении молодежи в условиях развитого социализма: автореф. дисс. ... докт. филос. наук. Москва, 1985. 50 с.
9. Зельманов А.В. Актуальные проблемы образования на современном этапе развития общества. *Философские науки*. 1987. № 5. С. 37.
10. Лаптева М.Ю. Образование и права личности: Глобальные и региональные проблемы и перспектив: препринты и тезисы докладов и сообщений Международного конгресса (Ханты-Мансийск, 22–24 августа 2000 года). Нижневартовск: Изд-во Нижневартг. пед. ин-та, 2000. Ч. 1. 2000. 183 с.
11. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI // *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. С. 1284. Ст. 243.
12. Сущенко Т.І. Концепція розвитку післядипломної педагогічної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2007. Червень. С. 23-27.

Наливайко Лариса Романівна
 проректор, Віце-президент
 Всеукраїнської громадської організації
 «Асоціація українських правників»,
 доктор юридичних наук, професор,
 Заслужений юрист України

Грицай Ірина Олегівна
 завідувач кафедри соціально-гуманітарних
 дисциплін юридичного факультету,
 заступник голови Дніпропетровської обласної організації
 «Асоціація українських правників»,
 доктор юридичних наук, доцент

*(Дніпропетровський державний
 університет внутрішніх справ)*

ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ЙОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІЗ СУМІЖНИМИ ТЕРМІНАМИ

У ХХІ ст. однією з головних ознак розвитку суспільства є ліквідація різних форм дискримінації, подолання гендерної нерівності. Разом із тим в Україні та інших державах продовжує існувати гендерний дисбаланс у кожній сфері життя. Відсутність гендерної рівності зумовлює появу деструктивних процесів у суспільстві, утворює перепони на шляху до соціальної єдності та призупиняє ста-